

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.31.1.13>

Tanja Brešan Ančić

KONSTRUKCIJE S INFINITIVOM U TISKANIM TEKSTOVIMA ADMINISTRATIVNOGA I PUBLICISTIČKOGA STILA 19. STOLJEĆA U KRALJEVINI DALMACIJI

dr. sc. Tanja Brešan Ančić, Filozofski fakultet, bresant@ffst.hr, Split

prethodno priopćenje

UDK 811.163.42'366.593
811.163.42(091)

rukopis primljen: 27. ožujka 2019.; prihvaćen za tisak: 4. srpnja 2019.

U članku se raspravlja o konstrukcijama čijim je dijelom infinitiv, a koje su u tiskanim tekstovima Kraljevine Dalmacije bile vrlo učestale. Cilj je ovog rada prikazati takve konstrukcije te ih dovesti u vezu s postupcima izgradnje administrativnog stila. Istraživanje je pokazalo da je u tiskanim tekstovima 19. stoljeća infinitiv vrlo zastupljen, da se javlja u čvrstim svezama čije se sastavnice rijetko mijenjaju, dok nam njihova učestalost pokazuje da je upravo infinitiv i njegova sposobnost „zgušnjavanja” teksta jedan od najstabilnijih signala izgradnje administrativnog stila.

Ključne riječi: hrvatski jezik; infinitiv; administrativni stil; Kraljevina Dalmacija; 19. stoljeće

1. Uvod

Velik broj rasprava posvećenih kodificiranju jezika u 19. stoljeću, zahvaljujući iznimno burnim zbivanjima na sjeveru Hrvatske, iz fokusa je istisnuo Kraljevinu Dalmaciju i njezinu jezičnu stvarnost. Problem postaje

veći ako se problemima u dijakronijskim jezičnim istraživanjima, a naročito onima iz područja sintakse, pridruže specifični metodološki izazovi¹.

Na području Dalmacije jezična je situacija obilježena prvenstveno nemogućnošću hrvatskog jezika da postane službeni jezik te posljedicama takve jezične situacija: manjak glasila i dokumenata pisanih upravo hrvatskim. Mala produkcija tiskanih tekstova na hrvatskome jeziku na početku 19. stoljeća nadoknađena je, doduše, u drugoj polovici tog stoljeća², no treba napomenuti kako su i ti javni dokumenti mahom bili prijevodnog karaktera, što je u konačnici moglo utjecati na određena gramatička rješenja. Prijevodni je karakter tekstova u mnogome uvažen i ovoj analizi.

U ovom se radu razmatra nekoliko sintaktičkih konstrukcija čijim je dijelom infinitiv, a koje se učestalo javljaju u tiskanim tekstovima nastalima u 19. stoljeću. Takve su infinitivne konstrukcije postale predmetom istraživanja ili zbog svoje frekventnosti, što se dovodi u vezu sa specifičnim metajezikom administrativnog stila, ili se u njihovoj pojavi može iščitati prijevodni utjecaj, ili utjecaj jezične prošlosti, pa čak i obilježja lokalnog idioma.

Korpus čine javno objavljeni, tiskani tekstovi koji su izlazili na području Kraljevine Dalmacije, najčešće u Zadru, koji je u to vrijeme bio administrativno središte. Riječ je o člancima iz novina *Kragliski Dalmatin* (KD) (*Il Regio Dalmata*), koji je izlazio od 1806. do 1810. godine, i *Pokrajinskog lista* (PL), koji je izlazio od 1860. do 1920. godine te *Prevoda ilirskih zakonah i naredbah kriepostnih* (PIZN), koji su izlazili od 1860. do 1869. godine.³

¹ Oni su vrlo sustavno prikazani u sljedećim radovima: Stolac, Diana, Holjevac, Sanja (2003) „Metodološka načela za proučavanje dijalekatske sintakse”, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb, 137–149; Stolac, Diana (2004) „Metodološki problemi u istraživanju sintakse u starim hrvatskim gramatikama”, *Fluminensia*, 16, 31–43; Stolac, Diana (2008) „Metodologija sintaktostilističkih istraživanja” *Vidjeti Ohrid*, ur. Bernardina Petrović i Marko Samardžija, Zagreb, 287–301; Stolac, Diana, Vlastelić, Anastazija (2017) „Metodološki izazovi suvremenih istraživanja povijesne sintakse hrvatskoga jezika”, *Definitely perfect, Festschrift for Janneke Kalsbeek*, ur. René Genis, Eric de Haard, Radovan Lučić, Amsterdam, 641–658.

² Po pitanju brojnosti tiskanih glasila u Dalmaciji u 19. stoljeću dovoljno je pregledati *Jadertinu croaticu: bibliografiju knjiga, časopisa i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku u Zadru* Vjekoslava Maštrovića (1949.). Iz njegove je iscrpne bibliografije jasno vidljiv nesrazmjer između prve i druge polovice 19. stoljeća te velik uzlet tiskanja novina i časopisa u drugoj polovici 19. stoljeća.

³ *Kragliski Dalmatin* (*Il Regio Dalmata*) izlazio je jednom tjedno u Zadru od 12. srpnja 1806. do 1. travnja 1810. te je prvo službeno glasilo na hrvatskome jeziku koje je objavljivalo propise i vijesti za upravu Dalmacije. Ujedno je riječ i o prvim novinama na hrvatskome jeziku čiji su tekstovi prevedeni s talijanskog.

Za istraživanje je važno napomenuti da je riječ o tekstovima administrativnoga i publicističkoga funkcionalnog stila.⁴ Razlika je u funkcionalnim stilovima za ovo istraživanje važna jer je uloga nekih konstrukcija u stvaranju specifičnog metajezika administrativnog stila bila polazište istraživanju. Naime, čestu smo uporabu infinitiva doveli u vezu s usustavljanjem administrativnog stila.

Cilj je ovog istraživanja opisati navedene konstrukcije, dovesti u vezu njihovu učestalost s funkcionalnim stilom analiziranog korpusa kao i utjecajem lokalnog idioma te pokazati jesu li tijekom vremena bile podložne promjenama.

Također, važno je napomenuti da među dijelovima korpusa postoji vremenska distanca, pa jedan dio korpusa pripada početku 19. stoljeća (KD), a drugi (PL i PIZN) pripada drugoj polovici 19. stoljeća. Širok je vremenski okvir odabran kako bi se utvrdilo ima li vrijeme utjecaj na frekventnost određene konstrukcije, odnosno jesu li tekstovi druge polovice 19. stoljeća u ovom pitanju napravili određeni odmak u odnosu na početak stoljeća.

Valja i napomenuti da su rijetki tekstovi u Dalmaciji pisani hrvatskim jezikom na početku stoljeća, a da nije riječ o književnim djelima ili privatnim dokumentima. Nas su interesirali upravo oni tekstovi koji su prvenstveno namijenjeni široj javnosti, a pod time smatramo administrativne i publicističke tekstove.

Prevodi ilirski zakona i naredaba kriepostnih za Dalmaciju obnarodovanih sredstvom Deržavnoga lista Zakonah (tal. *Traduzioni italiane delle leggi e delle ordinanze valedoli per la Dalmazia, estratte dal Bolletino delle Leggi dell'Impero*) tiskani su u zadarskoj Vladinoj knjigotiskarnici. Izdavala ih je Uprava *Lista državnih zakona* (*Reichs-Gesetz-Blatt*) u Beču. Izlazili su od 30. travnja 1860. do 31. prosinca 1869. godine i služili su obznanjivanju zakona i naredbi općinama na „zemaljskom jeziku, koji je gdje u običaju” (Maštrović 1977: 23). Namjesništvo u Zadru imalo je i nadzor nad tiskanjem.

Pokrajinski list (talijanski se naziv mijenjao tijekom godina) izlazio je od 1853. godine do 1920. godine. Kao i *Prevodi ilirski zakona i naredaba ilirskih* izlazio je na talijanskom, njemačkom i jezicima „koji su obični u dotičnom državnom području” (Maštrović 1972: 20), a donosili su zakone i naredbe za područja na kojima je taj list izlazio. Kao i kod *Prevoda ilirskih zakona i naredbah kriepostnih za Dalmaciju*, odredbe, naredbe i zakoni preuzimani su iz *Državne liste zakona* izdanih u Beču.

⁴ Publicističkom stilu pripadaju tekstovi iz *Kraglskog Dalmatina* (KD) dok zakoni i naredbe iz *Prevoda ilirskih zakona i naredaba kriepostnih za Dalmaciju* (PIZN) i *Pokrajinskog lista* (PL) pripadaju administrativnom stilu.

2. Tipovi infinitiva

Infinitiv je oblik koja se u analiziranom korpusu vrlo često javlja, naročito u dijelu sastavljenom od administrativnih tekstova. Ipak, najčešće se javlja vezan uz modalni glagol ili neki drugi element, što ćemo tematizirati u nastavku rada. Samostalno se infinitiv javlja češće u mlađem dijelu korpusa koji uključuje pravne dokumente u kojima se nerijetko javljaju nabiranja i drugi oblici mahom u domeni implicitne subordinacije⁵ za koju se uporaba infinitiva pokazala vrlo pogodnom: *Učiteljski sastanak ima sljedeća prava i dužnosti: odlučivati o satokazu koga je Upravitelj predložio* (PL, 12. 7. 1869.).

Ovisno o stupnju prinudnosti izvršavanja neke radnje može se govoriti o preskriptivnom ili prospektivnom značenju infinitiva (Ivić 1972: 116), ali to ovisi o semantičkim nijansama svakoga zasebnog primjera i ostaje kuriozitetom za daljnja istraživanja sintaktičkih pozicija infinitiva, pogotovo u njihovoj samostalnoj uporabi. Ostali primjeri u kojima se infinitiv javlja samostalno, primjerice u službi subjekta, iznimno su rijetki.

Infinitiv se najčešće javlja u tvorbi složenih glagolskih oblika, futura I. i futura II. Infinitiv je u futuru I. uobičajen i u normi 19. stoljeća. Njegova pak uloga u tvorbi futura II. bit će temom u sljedećim poglavljima.

Osim u ovim slučajevima, infinitiv se, u analiziranom korpusu, javlja uz modalne glagole, uz prijedloge te često u svezama nekoliko uzastopnih infinitiva.

2.1. Infinitiv kao dopuna modalnim glagolima

Jačanje svijesti o potrebama razgraničenja funkcionalnih stilova te stvaranje metajezika svojstvenog svakom stilu pokazuju i primjeri rečeničnog zgušnjavanja, odnosno „kondenzacije”, za kojom se poseže ne bi li se tekst zgusnuo i intelektualizirao (Rišner 2007b: 210). Jedan od postupaka postizanja takve „kondenzacije” upravo je i uporaba infinitiva koji se javlja kao dopuna modalnim glagolima te služi kao zamjena za zavisnu surečenicu uvedenu veznikom *da*. Razlika u jednoj i drugoj varijanti samo je sintaktičkog karaktera, odnosno zavisna surečenica daje određene gramatičke informacije o vršitelju radnje, dok su kod infinitiva te informacije sadržane samo u modalnom glagolu.

⁵ Za neke se od primjera može opravdano raspravljati o tome je li riječ o implicitnoj koordinaciji ili subordinaciji, no za ovaj rad ta dihotomija nema veće važnosti.

Suvremeni administrativni stil također poseže za spojevima modalnog glagola i infinitiva, postižući tim konstrukcijama sažetost. Ipak, suvremeni jezik uz infinitiv najčešće vezuje modalni glagol *moći* (Rišner 2007b: 211). On se često javlja i u našem korpusu: *nemogose vidjetiga odilitiga* (KD, 6. 9. 1806.), *iznosak (...) ne može se uračunati u doplatu za doba službe* (PL, 3. 5. 1886.).

Najveći je broj infinitiva zabilježen uz modalni glagol *imati*. Infinitivna je dopuna uz glagol *imati* obilježje upravo starijih pravnih tekstova iz 18. i 19. stoljeća (Rišner 2007a: 211), što se i ovdje potvrđuje: *po obuxegnu ove nasse xapovidi imate uputiti* (KD, 16. 8. 1806.); *koje će kod kuće imat izradit* (PIZN, 26. 7. 1868.); *djelatnost ispitnog povjerenstva imade se odsele protegnuti na uprosnike* (PL, 19. 11. 1887.); *poučavanje i odgajanje gluhonieme i sliepe djece ima sliediti putem zavoda* (PL, 13. 11. 1889.).

Ne bismo se mogli složiti s nekim starijim istraživanjima (Zima 1887: 302) koja navode kako takve konstrukcije nisu česte u štokavštini te su obilježje čakavštine i starodubrovačkog govora. Naime, mlađi dio korpusa (PIZN i PL),⁶ koji nema nikakav utjecaj lokalnih idioma, obiluje konstrukcijama *imati* + infinitiv, dok *Kraglski Dalmatin* (KD), u kojem su lokalna jezična obilježja⁷ upravo temelj, rjeđe bilježi pojavu glagola *imati* uz infinitiv. Zaključili bismo da je češći odabir upravo toga modalnog glagola upravo signal svjesnog usustavljanja administrativnog stila, odnosno jezika pravnih tekstova. Namjera je očito bila da se stvore čvrste sveze svojstvene upravo administrativnom stilu.⁸

S obzirom na to da se konstrukcije glagola *imati* i infinitiva vrlo često javljaju u tekstovima, zanimalo nas je jesu li nastale pod mogućim utjecajem talijanskog jezika iz izvornih dokumenata. Međutim pokazalo se da je na gotovo svim mjestima u izvorniku riječ o pasivnim konstrukcijama s glagolima *trebati* i *ići*, a ne *imati*.

Osim glagola *imati* u takvim se konstrukcijama vrlo često javlja i glagol *trebati*: *na koliko treba diecu razstaviti* (PIZN, 14. 5. 1869.); *treba povremeno*

⁶ U tom se dijelu korpusa već jezično isprepliću elementi jezičnih koncepcija zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca (Brešan 2012).

⁷ U *Kraglskom se Dalmatinu* bilježi primjerice ikavica i dalmatinska grafija.

⁸ Treba napomenuti da je čitavo 19. stoljeće (i to ne samo administrativni i publicistički stil) obilježeno upravo spojevima modalnih glagola i infinitiva. Literatura nas, doduše, upućuje na činjenicu da je odabir glagola uz infinitiv ipak nešto raznovrsniji u književno-umjetničkom stilu (Vulić, Laco 2015: 216).

zamieniti koga učitelja (PL, 12. 7. 1869.); *prošnje treba upravljati na Ministarstvo* (PL, 12. 7. 1869.).

Iako je infinitiv najčešći uz modalne glagole, zabilježeni su primjeri u kojima se javlja i uz punoznačne: *Svidi li mu se usprotivit se većini učevnog Osoblja* (PL, 12. 7. 1869.); kao i fazne glagole: *netom počese puzati* (KD, 13. 9. 1806.); *kada mokrina pocimlie nestajati* (KD, 13. 9. 1806.).

Rjeđe, infinitiv se javlja i uz glagole kretanja: *vatam ovi čas za otich pritarčati* (KD, 6. 9. 1806.); *bijahu otišli susresti ga* (KD, 13. 9. 1806.); *on otide pribaviti* (KD, 13. 9. 1809.), a i u takvim slučajevima uvijek zamjenjuje namjernu surečenicu.

Važno je navesti kako odabir glagola koji se javlja s infinitivom uvelike ovisi o vrsti teksta i funkcionalnom stilu. Naime, administrativni je dio korpusa semantički puno siromašniji od publicističkog dijela korpusa, i dok se u KD javljaju i glagoli kretanja (prisutni su, ali ne često, i fazni glagoli, ponegdje čak i punoznačni glagol), u administrativnom dijelu korpusa nije takav slučaj. U njemu se infinitiv javlja gotovo isključivo uz modalne glagole i to samo nekoliko njih: *imati, moći i trebati*.

Valja napomenuti kako se u svezama modalnog glagola i infinitiva u dijelu korpusa koji uključuje pravne tekstove često javlja obezličenje, odnosno neosobno izricanje svojstveno upravo pravnim tekstovima, što potvrđuje i dio korpusa s početka stoljeća, koji ne pripada administrativnom stilu te ne uključuje pravne tekstove. U njemu prevladavaju konstrukcije u kojima je subjekt jasno iskazan: *morao bi Vlah goniti, moglabi donositi ova zemglia u napridak* (KD, 13. 9. 1806.).

Impersonalnost, svojstvenu upravo administrativnom stilu potiče i bezlični *treba* u konstrukcijama s infinitivom. Naime, infinitiv je bezličan oblik i zato se uz glagol *trebati* (u obliku *treba*) gubi povratna zamjenica *se* koja označava „uopćeno lice” (Ivić 1972: 129). Pojava infinitiva uz oblik *treba* sugerira da se obezličenje dogodilo već u dubinskoj strukturi (Ivić 1972: 129), pa se nikada ne bilježi, npr.: *treba povremeno zamieniti koga učitelja* (PL, 12. 7. 1869.); *prošnje treba upravljati na Ministarstvo* (PL, 12. 7. 1869.). Ako u ovim primjerima infinitiv zamijenimo inače čestim strukturom *da+prezent*, situacija se mijenja i povratna se zamjenica *se* javlja: *treba da se povremeno zamieni i prošnje treba da se upravljaju...*

U administrativnim se tekstovima u rečenicama s izrečenim vršiteljem češće koristi veza glagola *biti* s pridjevom *dužan* i infinitivom: *učitelj je dužan točno poznavati* (PL, 12. 7. 1869.); *koj je dužan utemeljiti i uzdržavati ovu*

učionicu (PL, 24. 1. 1870.); *učitelj je dužan izplatiti* (PL, 6. 3. 1887.); ili pridjevom *vlastan*: *Mjestna vlast skulska, vlastna je djecu oprostiti* (PL, 24. 1. 1879.).

Iako je u većini slučajeva mjesto infinitiva stabilno te modalni glagol dolazi ispred infinitiva, nije rijetkost da se jave i primjeri s postponiranim modalnim glagolom: *kojemu se podučitelj odpraviti ima da nauk predaje* (PL, 24. 1. 1870.); *da se sigurno primiti mogu u koju učionicu* (PL, 24. 1. 1870.); *da li se usporediti može prvi tečaj* (PL, 2. 2. 1870.).

2.2. Infinitiv i konstrukcija *da+prezent*

Analiziranje sveza modalnoga glagola s infinitivom nužno vodi do aktualiziranja drugoga jezičnog fenomena, a to je zamjena takvih konstrukcija vezom *da+prezent*. U standardnom se jeziku ona zamjenjuje infinitivom iako je dugo je bila dijelom našega jezičnog sustava.

Pojava zamjene infinitiva vezom *da+prezent* sintaktička je crta koju imaju balkanski jezici (albanski, makedonski, grčki, dijelom i rumunjski) (Kravar 1953: 43). Smatra se da je područje ijekavštine imalo umjeren stupanj zamjene infinitiva konstrukcijom *da+prezent*, dok, primjerice kajkavsko i čakavsko narječje takve konstrukcije izbjegavaju (Kravar 1953: 44).

Iako kod nekih istraživača (Brozović 1953: 13–18) nailazimo na objašnjenja u kojima bi se razlika u uporabi infinitiva i prezenta zasnivala na semantičkim razlozima: primjerice, trajno stanje bi uključivalo infinitiv, a trenutačno prezent: *ne mogu ustati* (stanje nepokretnosti) / *ne mogu da ustanem* (trenutno, sada), analizirani korpus ne opravdava takve semantičke nijanse, što potvrđuju i druga istraživanja na tu temu koja razliku u smislu ne uočavaju (Kravar 1953)

Po pitanju toga problema korpus je poprilično jasno određen te može potvrditi teorije kako je ta konstrukcija rasprostranjena na mjestima na kojima nije jak utjecaj lokalnih idioma (u našem slučaju idioma čakavskog narječja). Naime, u *Kraglskom* se *Dalmatinu* ne bilježe primjeri sveze *da+prezent*, a uz modalne se glagole u pravilu javljaju infinitivi. *Kraglski* je *Dalmatin* list koji nije državnog karaktera, a lokalni utjecaj u vidu dalmatinske grafije i utjecaja čakavskoga idioma vrlo je jak. Stoga izostanak sveze *da+prezent* dovodimo u svezu s mjesnim određenjem tog dijela korpusa te njegovim jasnim lokalno-jezičnim opredjeljenjem. Uz to, valja uzeti u obzir da je ta konstrukcija ipak obilježje zadnjih desetljeća 19. stoljeća, te da se i

u drugim funkcionalnim stilovima rijetko bilježi sve do 1890-ih (Vulić, Laco 2015: 216).

Takav slučaj nije s mlađim dijelom korpusa. U njemu su primjeri *da+prezent* vrlo česti. Javljaju se u svim analiziranim dokumentima što sugerira da je ta konstrukcija od same polovice 19. stoljeća snažno prisutna i na dalmatinskom području: treba *da dèrži* konferenciju (PIZN, 11. 7. 1869.); *daće da se postara* (PIZN, 15. 7. 1869.); *poslati ga u takovo mjesto; da nauk predaje* (PL, 29. 12. 1871.); *Obćine su dužne da nabave* (PL, 29. 12. 1871.); *što prositelji treba da podnesu* (PL, 29. 12. 1871.).

I ova analiza potvrđuje ranija istraživanja koja kazuju da se u takvim konstrukcijama (ustvari u formama izrične zavisne surečenice uvedene veznikom *da*) javlja predikat koji je uvijek u prezentu, odnosno *nemobilnog* je karaktera (Ivić 1972: 119) i nije zamjenjiv drugim glagolskim oblikom.

Ipak, treba napomenuti da se uz modalne glagole ipak češće javlja infinitiv nego konstrukcija *da+prezent*: *Imat će isti trajati tri godine danah* (PL, 15. 1. 1871.); *moći će obustaviti prireze* (PL, 5. 6. 1873.). Takva je pojava navedena i kod Maretića koji navodi sljedeće: „nije nikakva pogreška uzimati prezent s veznikom *da* mjesto infinitiva iza nekih glagola (...), ali je pretjerano samo tako pisati i tako zatirati u književnom jeziku infinitiv” (Maretić 1924: 12). Budmani, doduše, takav postupak ne spominje, međutim iz poglavlja o uporabi infinitiva iščitava se da infinitiv vrlo često dolazi uz modalne glagole dok svezu *da+prezent* uopće ne spominje (Budmani 1867: 236–237). Također, u svojoj gramatici iz 1899. godine Maretić tu konstrukciju vezuje isključivo uz imperativ, gdje zamjenjuje konstrukciju *neka+prezent* navodeći „kako Vuk ne poznaje vlastitoga oblika za 1. lice množine imperativa pa umjesto *neka pletemo* koristi *da pletemo*” (Maretić 1899: 231).

Također, pregledom velikog broja prezentskih i infinitivnih dopuna modalnim glagolima (i ne samo njima) pokušalo se dovesti u vezu vrstu glagola s prezentskom ili infinitivnom dopunom, što je pokazalo kako vrsta glagola nema nikakav utjecaj na to hoće li se kao dopuna javiti infinitiv ili pak *da+prezent*.

2.3. „Nizanje” infinitiva

Jedno od polazišta ovome istraživanju bilo je i mišljenje da je svjesno usustavljivanje administrativnog stila svoju realizaciju imalo i na razini uporabe određenih glagolskih oblika. Ranija istraživanja (Rišner 2007a i

2007b) potvrđuju da je upravo infinitiv jedan od oblika čija se češća uporaba dovodi u vezu s administrativnim stilom.

Stvaranje administrativnog stila izbjegavanjem nominalnosti te upravo poticanje impersonalnosti⁹ koju infinitiv potencira mogu se uočiti i u specifičnoj pojavi „nizanja” infinitiva u primjerima poput: *nemagose vidjetiga odhilitise bez xalosti* (KD, 6. 9. 1806.); *koji, (...) mogli bi dati bojati se* (PL, 15. 4. 1874.); *koi bi mogli imat uporaviti se* (PL, 15. 4. 1874.).

Također, infinitiv se javlja i u atributnoj ulozi na mjestu gdje bi se trebala javiti odglagolska imenica i takvi su primjeri vrlo česti: *da se bez potrebe položiti prijamni ispit mogu primiti oni učenici* (PL, 6. 4. 1870.); *da se uz dužnost položiti prijamni ispit* (PL, 21. 3. 1870.); *od dužnosti, polaziti javnu učionicu* (PL, 21. 3. 1870.).

Tendencija „nizanja” infinitiva, kao i zamjena imeničkih atributa infinitivima javljaju se vrlo često. Takve su forme „okamenjene” (u njima je uvijek riječ o modalnom glagolu *moći* ili imenicama *potribe* i *dužnost*) te kao takve služe upravo sažimanju i usustavljanju administrativnog stila.

2.4. Tvorba futura infinitivom

Buduće se vrijeme u korpusu izražava složenim glagolskim oblicima futurom I. i futurom II.

Iako se u cijelom korpusu za tvorbu futura I. koristi infinitiv: *onni otovi nechie bitti zapissani* (KD, 13. 9. 1806.), što je naslijeđeno i u suvremeni hrvatski jezik, njime se vrlo često tvori i futur II.: *mista koja ticuse mora i budu dati svoi dia* (KD, 13. 9. 1806.), *ne bude li ona imati nijedne* (PL, 30. 12. 1880.); *ako ovaj delegirani Sud sam bude odmjeriti državnu pristojbinu* (PL, 4. 11. 1897.).

Literatura navodi da su takvi primjeri svojstveni starim spomenicima najviše čakavskog i starodubrovačkog govora (Zima 1887: 294).

Prvi dio korpusa takve slučajeve bilježi vrlo rijetko, odnosno futur II. općenito nije oblik koji se često koristi, a i kada se koristi, uvijek je riječ o izražavanju pogodbe. Ipak, takvi su futuri zabilježeni u gramatikama druge

⁹ U ovom se radu uporaba infinitiva usko vezuje uz stvaranje administrativnog stila. Mišljenja smo da je impersonalnost koju infinitiv kao bezlični oblik potencira upravo svojstvena tome funkcionalnom stilu. No infinitiv je vrlo svojstven i drugim funkcionalnim stilovima, naročito publicističkom, pa su primjeri nizanja infinitiva uz pomoćni glagol *biti* bili vrlo česti u pozivima na pretplatu časopisa (Rišner 2015: 284).

polovice 19. stoljeća jer i Budmani (1867: 105) bilježi primjere futura sa svršenim prezentom i infinitivom. Iako izriječkom to ne navodi, njegovi su primjeri mahom pogodbene surečenice uvedene veznikom *kad*: *kad budem ljubiti, kad budem pisati...* (Budmani 1867: 105).

Više prostora tvorbi futura posvećuje Babukić navodeći da Česi i Rusi njeguju takav futur i pritom ga, slijedeći Kopitara, smatra germanizmom (Babukić 1854: 309). Za „štokavsko – ilirsko” narječje, takav futur (naziva ga *futurum apsolutum*) smatra uobičajenim za pogodbene rečenice uz veznike *ako, kad, dok...* te navodi da se u takvim slučajevima uvijek moraju koristiti *glagolji trajući*¹⁰ (Babukić 1854: 309).

I ovaj korpus potvrđuje da je u slučajevima futura II. tvorenog infinitivom uvijek riječ o pogodbenim rečenicama: *Bude li osoba (...) imati svjedočbu* (PL, 30. 12. 1880.); *ako ovaj delegirani Sud sam bude odmjeriti državnu pristojbinu* (PL, 4. 11. 1897.). Babukićeva opaska kako takve future uvijek tvore *glagolji trajući* svoju potvrdu nije pronašla u analiziranom korpusu jer se ondje futur II. tvori i s nesvršenim i sa svršenim glagolom, što potvrđuju prethodni primjeri.

2.5. Prijedložni infinitiv

Sveze prijedloga i infinitiva danas se smatraju supstandardnom inovacijom preuzetom iz germanskih i romanskih jezika (Melvinger 1982: 74). Današnje ih gramatike ne spominju, no vrlo se često koriste, naročito u razgovornom i publicističkom funkcionalnom stilu (Rišner 2007b: 98). Problem intenzivira i sama definicija prijedloga koja ga vezuje uz imenicu, zamjenicu ili poimeničeni pridjev te na taj način formalno onemogućuje infinitiv da bude dijelom takve prijedložne konstrukcije. Ipak, usprkos normativističkim protivljenjima, prijedložni je infinitiv supstandardno obilježje današnjega hrvatskog jezika. Korpus pak pokazuje da je bio poznat i u 19. stoljeću.

Već su i ondašnji gramatičari sveze prijedloga *za* i infinitiva smatrali neprikladnima, pa se tako Tomo Maretić (1910. iz Rišner 2007b) pita „jesu li ovo slav. pisci uzeli od dalmatinskih, u kojih je to italijanizam, ili je to germanizam”, dok Luka Zima (1887: 306–307) prijedložne konstrukcije smatra izlišnima, te ih češće vezuje uz čakavsko i kajkavsko narječje nego uz štokavsko, no svi se slažu da je riječ o stranom utjecaju, latinskom,

¹⁰ Pritom mislimo na nesvršene glagole.

talijanskom ili njemačkom (Rišner 2007b: 99). Budmani primjerice u svojoj gramatici ne vezuje infinitiv uz prijedloge te u poglavlju o infinitivu talijansku svezu prijedloga i infinitiva *da maritare* prevodi prijedlogom i imenicom: *djevojka za gledânje*¹¹ (Budmani 1867: 237).

Dosadašnja istraživanja potvrđuju kako se konstrukcija prijedloga *za* i infinitiva smatra obilježjem publicističkog stila 19. stoljeća (Rišner, 2015: 284), no ne i književno-umjetničkog stila, u kojem njezina pojava nije česta (Vulić, Laco 2015: 217).

Zanimljivo je, doduše, da su u *Kraglskom Dalmatinu* prijedložni infinitivi vrlo česti¹², dok se u drugom dijelu korpusa, onom nastalom poslije 1850-te godine uopće ne javljaju. Ipak, težnja za sažimanjem teksta svojstvena upravo administrativnom stilu rezultirala je neuobičajenom konstrukcijom prijedloga *radi* i infinitiva: *onih, koji su radi tražiti i dobiti službu redovitu* (PIZN, 26. 7. 1868.).

Usporedbom izvornika na talijanskom jeziku pokazalo se da prijedložni infinitivi u hrvatskoj inačici nisu posljedica prevođenja. Naime, talijanske konstrukcije *per* + infinitiv prevođene su različito u hrvatskim prijevodima, a prijedložnim su se infinitivom prevodile najčešće konstrukcije prijedloga *per* + imenica.¹³ To sve pokazuje da su prijedložni infinitivi bili ukorijenjeni početkom 19. stoljeća te da nisu samo prevoditeljski utjecaji.

Svi se prijedložni infinitivi u analiziranom korpusu javljaju kao rečenični dio¹⁴, nikada kao samostalna rečenice ili umetnuti izraz. Iako je njihova uporaba ujednačena, u tome postoje nijanse u sintaktičkim ulogama u kojima se nalaze.

¹¹ U ovom slučaju točan prijevod glasi „za udaju”, ali riječ je vjerojatno o izreci koja znači isto.

¹² *xivu xegliu za admiriti...* (KD, 19. 11. 1806), *Providuru Generalu za ukazatimu na osobit i način* (KD, 10. 11. 1806)...

¹³ Tako se primjerice *accordata per il servizio di mare* prevodi s *blagodarnosti za služiti na moru* (KD, 13. 9. 1806.) ili *ciscostanze locali favorevoli al bramato cambio s uzroke vagliane za dostignuti xeglienu prominu* (KD, 13. 9. 1806.)

¹⁴ Dosadašnje analize prijedložnih infinitiva najčešće su tematizirale prijedložne infinitive u suvremenom hrvatskom jeziku (Melvinger 1982; Vukojević 2008). Stoga njihove klasifikacije možemo preuzeti samo djelomično.

Melvinger (1981) razlikuje tri vrste supstandardnih prijedložnih infinitiva uzimajući u obzir javlja li se infinitiv u vidu potpune rečenice, rečeničnog dijela ili umetnuta izraza. Problemu slično pristupa i Vukojević dijeleći prijedložne infinitive s obzirom na to jesu li slobodna rečenična ustrojstva ili su dijelom rečeničnog ustrojstva (2008: 449).

U većini zabilježenih primjera prijedložni infinitiv služi da bi izrekao namjeru te bi se mogao zamijeniti namjernom surečenicom. Tako se rečenica *Alli onje doscjao na vrime za posvoiti mnogo obilatih hambaraa* (KD, 6. 1. 1809.) može zapisati i kao *Ali on je došao na vrijeme da bi posvojio mnogo obilatih hambara*. Takvih je primjera ujedno i najviše: *služe prid pukom neumitnim za opravdati svaku neineposteniu zlocchiu* (KD, 13. 9. 1806.), (...) *odiloseje iz Logrodna za ottiti na desnu straanu od Ebro* (KD, 6. 1. 1809.).

Osim prijedložnih infinitiva koji zamjenjuju namjernu surečenicu često se mogu naći i na mjestu imeničkog i prijedložnog atributa. Tako se bilježi: *znaoje postavitmu prid occi uzroke vagliane za dostignuti xeglienu prominu*¹⁵ (KD, 13. 9. 1806.), *gnihova hitrina za izmisliti laxi* (KD, 6. 1. 1809.), *napridovali jesu u zanatu za pisati laxiva pisma* (KD, 6. 1. 1809.).

3. Zaključak

Analizirajući pojavnost infinitiva na odabranim primjerima administrativnog i publicističkog stila Kraljevine Dalmacije u 19. stoljeću zaključilo se da je ipak najrjeđi u samostalnoj uporabi. Nešto se češće samostalno javlja u drugoj polovici stoljeća, ali i to se može smatrati posljedicom činjenice da je riječ o administrativnom stilu koji zbog sažimanja i impersonaliziranosti teksta preferira neutralne oblike kao što je infinitiv.

Infinitiv kao dopuna modalnim glagolima obilježje je tekstova tijekom cijelog 19. stoljeća. U takvim se konstrukcijama često javljaju glagoli *imati*, *moći* i *trebati*, dok stariji dio korpusa u takve konstrukcije uvodi i fazne glagole, glagole kretanja, pa čak i punoznačne glagole. I to je posljedica specifičnosti funkcionalnog stila. Naime, publicistički će stil češće uključivati raznolikije glagole, dok će administrativni stil u tom pogledu biti nešto siromašniji.

Vrlo se često takve konstrukcije zamjenjuju svezom *da+prezent*, sintaktičkim obilježjem nekarakterističnim za područje Dalmacije. Može se zaključiti kako je pojava ove konstrukcije svojstvena pravnim tekstovima druge polovice stoljeća, dok korpus s početka stoljeća u potpunosti izbjegava takve konstrukcije te ih dosljedno zamjenjuje svezom s infinitivom, što je s

¹⁵ Ovaj se primjer može dvostruko transformirati. Prijedložni izraz može biti zamijenjen namjernom rečenicom: *da bi dostignuo željenu promjenu*, ali i prijedložnim atributom: *za dostizanje željene promjene*. Promjena sintaktičke uloge ne mijenja semantičku narav. Riječ je o izražavanju namjere.

obzirom na lokalni karakter korpusa i očekivano. Češću uporabu sveze čestice *da* i prezenta dovodimo u vezu s jačanjem utjecaja hrvatskih vukovaca, čiji jezični utjecaj u drugoj polovici 19. stoljeća sve više jača, čak i u tekstovima iz Kraljevine Dalmacije.

Imperativ sažimanja i impersonalnosti tekstova uvjetovao je pojavu konstrukcija u kojima se javljaju nizovi sastavljeni od dvaju infinitiva, koje sugeriraju da su upravo takvi postupci signal usustavljanja administrativnog stila.

Obilježje je ovih tekstova i tvorba futura II. infinitivom, kao i sveza prijedloga *za* i infinitiva, koja je karakteristična za tekstove iz *Kraglskog Dalmatina*. Takve se konstrukcije ne javljaju u drugoj polovici 19. stoljeća.

Infinitiv je u našem korpusu evidentiran u mnogim konstrukcijama, a njegova je uporaba vrlo raznolika. Treba napomenuti kako su neki oblici poput *za+infinitiv* obilježje starijih tekstova s početka stoljeća te se u kasnijim godinama više ne javljaju, dok je primjerice sveza *da+prezent* rezultat približavanja normi hrvatskih vukovaca, te se ne bilježe na početku 19. stoljeća (barem ne u analiziranom korpusu).

Ipak, iako je infinitiv vezan u čvrstim konstrukcijama, čija je pojava često vezana uz vrijeme i okolnosti kodificiranje hrvatskog jezika u prošlosti, treba istaknuti da je mlađi dio korpusa gotovo u cijelosti potvrdio pretpostavku da će se infinitiv češće javiti upravo ne bi li se naglasila sažetost i impersonalnost administrativnog teksta. Utoliko se može zaključiti kako je česta uporaba infinitiva (češća nego u drugim funkcionalnim stilovima) posljedica promišljanja o sastavljanju administrativnih tekstova te poticaj proučavanju drugih elemenata i metoda kojima se gradi administrativni stil u 19. stoljeću.

Literatura

- Babukić, Vjekoslav (1854) *Ilirska slovnica*, Zagreb, Tiskovnica Dra. Ljudevita Gaja.
- Brešan, Tanja (2012) *Jezik službeno-upravnih novina za kraljevinu dalmaciju u razdoblju od 1867. do 1903. godine*, doktorska disertacija (rkp), Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Brozović, Dalibor (1953) „O vrijednostima infinitiva i prezenta s veznikom „da”, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 1/2, 13–18.

- Budmani, Pietro (1867) *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*, Vienna, a spese dell'autore.
- Ivić, Milka (1972) „Problematika srpskohrvatskog infinitiva”, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XV/2, 115–138.
- Kravar, Miroslav (1953) „O ‘razlici’ između infinitiva i veze ‘da + prezent’”, *Jezik*, 2, 43–47.
- Maretić, Tomo (1899) *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb, Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutch).
- Maštrović, Vjekoslav (1949) *Jadertina croatica: bibliografija knjiga, časopisa i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku u Zadru*, Zagreb, JAZU.
- Melvinger, Jasna (1981) „Supstandardni prijedložni infinitiv i odgovarajuća sintaktička sredstva u hrvatskom književnom jeziku”, *Jezik*, 29, 74–76.
- Rišner, Vlasta (2007a) „Sintaktička obilježja hrvatske periodike na prijelazu stoljeća („Jeka od Osēka” i „Vjesnik Županije virovitičke)”, *Sintaktičke kategorije, Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Hrvatski sintaktički dani*, ur. Branko Kuna, Osijek, 199–219.
- Rišner, Vlasta (2007b) „Jezični savjeti Ljudevita Jonkea i suvremena hrvatska norma”, *Jezik*, 3, 94–104.
- Rišner, Vlasta (2015) „Jezik hrvatskih novina i časopisa u 19. stoljeću”, *Povijest hrvatskoga jezika 4. knjiga: 19. stoljeće*, ur. Ante Bićanić, Zagreb, 245–299.
- Vukojević, Luka (2008) „Infinitivne posljedične konstrukcije”, *Rasprave Instituta za jezik i jezikoslovlje*, 34, 449–462.
- Vulić, Sanja, Laco, Gordana (2015) „Jezik hrvatski književnih djela u 19. stoljeću”, *Povijest hrvatskoga jezika 4. knjiga: 19. stoljeće*, ur. Ante Bićanić, Zagreb, 179–243.
- Zima, Luka (1887) *Ńekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*, Zagreb, JAZU.

SUMMARY

Tanja Brešan Ančić

STRUCTURES WITH THE INFINITIVE IN PUBLISHED TEXTS BELONGING TO THE ADMINISTRATIVE AND PUBLICIST STYLE IN THE KINGDOM OF DALMATIA IN THE 19TH CENTURY

The infinitive appears frequently in various written texts from the 19th century. Still, its usage is not independent, and its frequency is closely related to the nature of the text. In this research, we have focused on five different constructions which contain infinitive. They were chosen for their frequency, specific connection to the local idiom, or a key role in the creation of a functional style. The research was carried out on various public texts from the 19th century that were published in the territory of the Kingdom of Dalmatia. The analysis of the texts points to a strong connection between the components of the analysed structures, as they do not change their structure over time, and to a strong expansion of functional texts. The infinitive is more likely to appear in texts that belong to the administrative style more independently and has thus become a powerful symbol of this functional style. Also, choosing a broader time frame allows us to gain insight into the development, as well as the disappearance, of some structures.

Key words: *Croatian language; infinitive; administrative style; Kingdom of Dalmatia; 19th century*